

Növénynév.hu, kezdeményezés a magyar növénynevezéktan terén⁵⁵

1. Bevezetés

A nemzeti nyelvű növénynevezéktan tulajdonképpen a nyelvészet és a növénytan tudományágak határterületeként is felfogható. A szerencsés magyar növénynevek megválasztásához például a nyelvi szempontokon túl a fajok jellegzetességeire vonatkozó természettudományos ismeretek is szükségesek, talán ezért indokolható, hogy botanikusokként meghívást kaptunk egy szaknyelvi konferenciára.

Az immár több évszázados múltra visszatekintő magyar növénytani szaknyelv ápolása ma is fontos és időszerű feladat. E szakterületet – különösen egy ilyen, számos új rendszertani eredményt felsorakoztató időszakban – nem szabad elhanyagolni. Növényneveink jelentős része nyelvünk gyöngyszemei közé tartozik. Egy jó növénynév sokat segíthet a faj azonosításában, találóan utalhat a növény bármilyen jellegzetességére, megjelenésére, élőhelyére, származási helyére, felhasználhatóságára, gyógyhatására stb. Az ember számára sokkal hamarabb megjegyezhető az anyanyelvén hangzó név, mint a tudományos nevek, ezért a magyar megnevezések különösen nagy szerepet kapnak például az ismeretterjesztésben.

Témánk a Kárpát-medencében előforduló hajtásos növényfajok szaknyelvi magyar nevei. Tárgykörünk tehát a szaknyelvi nevezéktan, így például a magyar népi növénynevek összegyűjtésének és feldolgozásának rendkívül fontos és sürgető feladata már meghaladja a lehetőségeinket.

2. Névjavaslatok

Munkánk egyik fő célja a minél találóbb, használhatóbb, alkalmasabb magyar növénynevek kiválasztása. A hazai flórára vonatkozó nevezéktanunk többé-kevésbé kiforrottnak tekinthető. Néhány esetben azonban talán még ma is indokolt a nevek további csiszolása. Ilyen esetekben javaslatokkal igyekszünk segíteni a hazai szaknyelv fejlődését.

Az előnyösebbnek ítélt névalakok elsősorban a korábbi szakirodalomból származnak, annak alapos átvizsgálása során kerültek újra elő, de néhány nehézkes nevezéktani eset megoldási lehetőségét önálló szóalkotásban véltük megtalálni. Különös figyelmet fordítunk az egyes, a magyar nevezéktan szempontjából ellentmondásos fajok, csoportok neveire. A munkánk során leginkább Simon Tibor növényhatározója-

⁵⁵ Köszönetnyilvánítás: Ezúton is köszönetet mondunk a következő személyeknek, akik javaslatokkal, véleményekkel, ötletekkel vagy biztatással sokat segítettek munkánkat: Babai Dániel, Csathó András János, Csathó Kálmánné, Dancza István, Hegedűs Zoltán, Jakab Gusztáv, Melecske Zsuzsanna, Molnár Csaba, Molnár V. Attila, Molnár Zsolt, Novák Róbert, Pál Róbert, Pifkó Dániel, Riezing Norbert, Schmidt Dávid, Szalma László, Teleki Balázs, Tóth István Zsolt, Ujházy Noémi, Varga Anna, Vidéki Róbert, Virók Viktor és még sokan mások.

ban (Simon 2002) szereplő magyar nevezéktant tekintjük mérvadónak, de javaslatainkat a hazai szakirodalom minél teljesebb áttekintésével igyekszünk megtenni.

2006 óta (Csathó 2006) a szakmának e kérdés iránt érdeklődő tagjai körében több növénynév-javaslatot véleményeztettünk. A visszajelzések gyakran meglepően egybevágók voltak. A beérkezett vélemények számos javaslatot megerősítettek, több névalaktól azonban a későbbiekben el kellett tekintenünk. A javaslatok többsége természetesen – és vállaltan – szubjektív.

3. A támogatott névváltozatok kiválasztásának szempontjai

Röviden bemutatunk néhány kiragadott példát, hogy a magyar szaknyelvi növénynevek mérlegelésekor – a magyar növénynevek helyesírására vonatkozó szabályokon túl (Priszter 1998) – milyen alapelveket igyekszünk szem előtt tartani. A szempontok számbavétele – többek között a terjedelmi korlátok miatt – korántsem teljes körű.

Az egyes irányelveket néhány példával is szemléltetjük. A felhozott példánál a következő információk szerepelnek: A **javasolt magyar név** (félkövér szedéssel), majd zárójelben a név forrásának szakirodalmi hivatkozása(i). Ezután feltüntetjük, hogy a növényfajnak leggyakrabban milyen más magyar nevei szerepelnek az aktuális szakirodalomban. Minden esetben megemlíjtük (zárójelben) a faj *tudományos nevét* („latin nevé”) is, a növény egyértelmű azonosíthatósága miatt. Végül egy leggyakrabban egymondatos indoklás vagy egyéb megjegyzés olvasható.

Egy-egy növénynevet gyakran több helyen, több alapelvnl is példának lehetne hozni, ilyenkor egy jellemző szempontot választottunk ki.

Hangsúlyozzuk, hogy az alábbiakban bemutatott alapelvek nem általános érvényűek, nem kizárólagosak, tehát szinte mindegyik szempont esetében előfordulnak – jól megindokolható – kivételek is.

3.1. Teljességre törekvés

Fontosnak tartjuk, hogy a Kárpát-medencében előforduló valamennyi növényfajnak legyen magyar neve. Főleg a nehéz taxonómiai helyzetű csoportokban (pl. szeder – *Rubus* – nemzetség) fordul elő, hogy nem minden faj (kisfaj) rendelkezik magyar megnevezéssel. Az újabban megjelenő tájidegen növények esetében gyakran szintén idő kell hozzá, hogy nyelvünkben a faj azonosítására szolgáló megfelelő név megszülessen. A következő növények pl. korábban szinte minden forrásban magyar megnevezés nélkül szerepeltek:

Bojtorjánhere (Csathó et al. 2011) (*Trifolium lappaceum*). A növény gömbszerű fejecskévirágzata a bojtorján fészekvirágzatára emlékeztet.

Mezsgyerózsa (Csathó et al. 2011) (*Rosa subcollina*). A név a fajcsoport egyik jellegzetes élőhelyére utal.

Kajla zsálya (Csathó et al. 2009) (*Salvia × betonicifolia*).

3.2. Szakmai szempontból megfelelő nevek

A növénynevek találóak legyenek, minél pontosabban határozzák meg a növény jellegzetességeit, tulajdonságait, jellemző élőhelyét. Egy jó név segítheti a faj azonosítá-

sát, és fontos információt is nyújthat a növényről. Különösen fontos kerülni a jellegzetességeket helytelenül meghatározó, félrevezető neveket.

Nagy mályva (Soó–Máthé 1938, Csathó et al. 2011) „erdei mályva” mellett/helyett (*Malva sylvestris*). Az általánosan használt, a tudományos névből tükröfordított „erdei mályva” név a növény jellemző élőhelyét helytelenül határozza meg, ezért félrevezető.

Parlagi tüskemag (Ujvárosi 1957, Jávorka–Csapody 1958, Ujvárosi 1973) „vetési tüskemag” mellett/helyett (*Torilis arvensis*). A növény termőhelyét pontosabban meghatározó név.

Rojtostárnics (Csathó et al. 2009) „prémes tárnics” és „prémestárnicska” helyett (*Gentianopsis ciliata*). A „prémes” jelző a növény esetében nem találó, félrevezető.

Erdei tyúktaréj (Wagner 1903, Soó–Máthé 1938, Csathó et al. 2009) „sárga tyúktaréj” helyett (*Gagea lutea*). A tükröfordított faji jelzőnél az élőhelyre utaló névváltozat találóbb, hiszen a nemzetség összes hazai faja sárga virágú.

Réti komócsin („Réti Komócsin”: Hazslinszky 1872) „mezei komócsin” mellett/helyett (*Phleum pratense*). A faj leginkább üde és nedves réteken fordul elő, a növény élőhelyét így a „réti” faji jelző pontosabban határozza meg.

3.3. Helyesírás

Természetesen törekednünk kell a növénynevekben előforduló helyesírási hibák kiküszöbölésére. Ebből a szempontból a leggyakoribb hibák az egybeírás és különírás témaköréből kerülnek ki, néha még mérvadó kiadványokban sem számítanak ritkának.

Bördös borgyökér (Wagner 1903, Jávorka 1924–25, Jávorka–Csapody 1975) „bördös borgyökér” helyett (*Oenanthe fistulosa*). A „bördös” alak elírás, a név a népi „bördő” (pl. a vöröshagyma üreges szára) kifejezésből származik, a növény csöves levélnyelére és levélgerincére utal.

Szarvaskocsord (Jávorka–Csapody 1975, Priszter 1998, Simon 2002) „szarvas kocsord” helyett (*Peucedanum cervaria*). A faji jelző a „szarvas” állatnévből származik, a növényfaj neve így összetett szó, ezért egybeírandó (a különírt változat gyakran előforduló hibás alak).

Szarvas kerep (Soó–Kárpáti 1968, Simon 2002, Király 2009) „szarvaskerep” helyett (*Lotus corniculatus*). Az előző névtől ellentétben, itt a „szarvas” jelző, ezért különírandó.

Pirók ujjasmuhar (Soó–Kárpáti 1968, Priszter 1998, Király 2009) „pirók-ujjasmuhar” helyett (*Digitaria sanguinalis*). A „pirók” nem főnév, hanem melléknév (a népi kifejezés jelentése: vöröses, pirosas), így a név – kötőjel nélkül – különírandó.

3.4. A rövidebb alakok támogatása

A könnyebb használhatóság miatt lehetőség szerint az egyszerűbb, rövidebb neveket célszerű előnyben részesíteni. A túlzottan körülíró neveket kerülni kell.

Nagy bojtorján (Soó–Máthé 1938, Ujvárosi 1957, Ujvárosi 1973, társnévként: Jávorka 1924–25, Priszter 1998) „közönséges bojtorján” mellett/helyett (*Arctium lappa*). A „nagy” faji jelző a népi növénynévadástól sem idegen.

Likacsos orbáncfű (Csathó et al. 2012) „lyuggatottlevelű orbáncfű”, „közönséges orbáncfű”, „lyukaslevelű orbáncfű” helyett (*Hypericum perforatum*). A „közönséges”-nél egyedibb, akár a növény felismerhetőségét (gyógynövény!) is jobban segítő faji jelző.

Zanót (Simon 2002, Csathó et al. 2009) „törpezanót” helyett (*Chamaecytisus*). A korábbi *Cytisus* nemzetség felbontása után a „zanót” nevet legcélszerűbb a hazánkban legnagyobb fajszerű *Chamaecytisus* nemzetségre használni.

Fekete farkasfog (Csathó–Balogh 2008) „feketetermésű farkasfog”, „feketés farkasfog”, „feketálló farkasfog” helyett (*Bidens frondosus*). Rövidebb, egyszerűbb, jobb hangzású név.

Sikárfű (Jávorka–Csapody 1958, Csathó et al. 2011, társnévként: Priszter 1998, Bagi 2008, „éles sikárfű”: Király 2009) „élesmosófű” mellett, „éles sikárfű” helyett (*Chrysopogon gryllus*). Mind a „sikárfű”, mind az „élesmosófű” megtartandó, népi gyökerű név, azonban a kettő közül mégis inkább a „sikárfű” a rövidebb és használhatóbb alak.

3.5. A túl általános kifejezések kerülése

A növénynevek ugyanakkor nem lehetnek túl általános kifejezések sem, kellően konkrétan meg kell határozniuk az adott fajt.

Csattanó maszlag (Wagner 1903, Jávorka 1924–25, Jávorka–Csapody 1975, Király 2009) „maszlag” helyett (*Datura stramonium*). Használata egyébként is sokkal elterjedtebb.

Nyakpercecfű (Jávorka 1924–25, Jávorka–Csapody 1958, Jávorka–Csapody 1975) „nyakpercec” helyett (*Cortusa matthioli*). A „nyakpercec” kifejezés túlságosan általános értelmű.

Vadmurok (Jávorka 1924–25, Priszter 1998, Király 2009) „murok” helyett (*Daucus carota* subsp. *carota*). A „murok” a sárgarépa elterjedt népi neve, a vad alak ettől megkülönböztetendő.

3.6. Az egyszerűbb szerkezetű nevek támogatása

A szerkezetükben is egyszerűbb nevek az előnyösebbek.

Genyőte (Jávorka–Csapody 1958, Jávorka 1962, Csathó–Balogh 2008, Bagi 2008) „királyné gyertyája” helyett, „királyné-gyertyája” helyett/mellett, „(fehér) aszfodélusz” helyett (*Asphodelus albus*). Rövid, jobban használható név (vö. pl. „genyőtés cseres-tölgyesek” kifejezés).

3.7. A kötőjeles alakok kerülése

A nevekben a kötőjel használatát lehetőség szerint kerülni kell. A kötőjeles alakok egyúttal hibaforrást is jelentenek, használatuk nem ritkán következtelen.

Laputurbolya (társnévként: Priszter 1998; „lapu turbolya”: Ujvárosi 1957; „nagyvirágú laputurbolya”: Wagner 1903; Jávorka 1924–25) „Orlay-murok” mellett, „Orlay-turbolya” helyett (*Orlaya grandiflora*). Egyszerűbb szerkezetű, ezért használhatóbb név.

3.8. Az idegen személynevekből képzett növénynevek kerülése

Az idegen hangzású személynevekből képzett növényneveket érdemes kiváltani. Főleg olyan esetekben, amikor a személynévnek még a helyesírása, sőt a kiejtése is komoly gondot okozhat a tudománytörténetben kevésbé jártas személyek számára. E szempont ellen – elsősorban a szakma tagjai részéről – nemegyszer fölmerült jó szándékú kritikaként, hogy a magyar név is állítson emléket annak az egykori jeles botanikusnak, akiről a faj a tudományos nevét kapta. Mégis úgy véljük, hogy helyesebb, ha a magyar növénynevek szélesebb körben való használatát lehetőleg minél kevésbé akadályozzák az azokban előforduló idegen hangzású és írásmódú személynevek. A növénytannal csak egy kicsit is mélyebben foglalkozó érdeklődő úgyszólván találkozni fog a fajok tudományos neveivel is, amelyekben meg fogja találni az egykori „fűvészek” neveit.

Sallangos veronika (Csathó et al. 2011) „Jacquin-veronika” helyett (*Veronica jacquinii*).

Prémes madárhúr (Csathó et al. 2009) „Tenore-madárhúr” helyett (*Cerastium tenoreanum*).

Pusztai gyújtoványfű (Csathó–Balogh 2008; Bagi 2008) „Biebersteingyújtoványfű”, „olasz gyújtoványfű” és „hibrid gyújtoványfű” helyett (*Linaria biebersteinii* subsp. *strictissima*). A növény rendszertani helyzete is bizonytalan, ezért szerencsésebbnek tűnik, ha a magyar neve az éppen aktuális tudományos név helyett a növény élőhelyére utal.

Szörényi zanót (Csathó et al. 2009) „Rochel-zanót” mellett/helyett, „Rochel-törpezanót” helyett (*Chamaecytisus rochelii*).

Sziki kányafű (Jávorka–Csapody 1958; Bagi 2008; Csathó–Balogh 2008) „Kerner-kányafű” helyett (*Rorippa kernerii*). A növény jellegzetességére, élőhelyére utaló név.

3.9. A népi eredetű nevek támogatása

A népi eredetű változatokat lehetőség szerint érdemes előtérbe helyezni a „műnyelvi” nevekkel szemben. Ezek a nevek a szóbeliségben már kiállták az idők próbáját, tehát – valamilyen szempontból – találónak és például hangtanilag is megfelelőnek kellett lenniük.

Mezei ördögszekér (Jávorka–Csapody 1958, Ujvárosi 1973, „ördögszekér”: Ujvárosi 1957, Csapody–Priszter 1966) „mezei iringó” mellett (*Eryngium campestre*). A faj egyike a legtöbb magyar népi növénynévvel rendelkező fajoknak, így különösképpen indokolatlan, hogy a tudományos név magyarítását használjuk a faj magyar nevéként.

Porcfű (Csathó–Balogh 2008, Bagi 2008, a *Polygonum aviculare*-nél társnévként: Jávorka 1924–25) szűkebben vett „keserűfű” helyett, tágabban vett „porcsinkeserűfű” helyett (*Polygonum* s. str.). Egyszerű, találó, különböző változataiban elterjedt népi név, amely kifejezi az új rendszertani felosztást is. **Sárma** (Jávorka 1924–25, Jávorka 1962, Soó–Kárpáti 1968, Jávorka–Csapody 1975, Király 2009) „madártej” helyett (*Ornithogalum*); „keletről hozott sarana szavunk az egész nyelvterületen tovább él az *Ornithogalum* genusnév hivatalos magyar neveként mint sárma. (A madártej fölösleges tükörfordítás.)” (Rab 1995).

Boldogasszony-papucsa (Jávorka–Csapody 1958, Jávorka 1962, Csathó–Balogh 2008; „boldog asszony papucs” – társnévként: Jávorka 1924–25) „papucskosbor”, „rigópohár” helyett/mellett, „erdei papucskosbor”, „cipőcím” helyett (*Cypripedium calceolus*). A magyarság Boldogasszony-kultusza számos más népi növénynévben is megnyilvánul (boldogasszony-menta, boldogasszony-tenyere stb.).

Veresnadrágcsenkesz („veresnadrág-csenkesz”: Csathó–Balogh 2008) „sovány csenkesz” és „sziki csenkesz” helyett (*Festuca pseudovina*). A „veresnadrág” régi, általánosan elterjedt népi kifejezés.

3.10. A régies kifejezéseket őrző nevek támogatása

A növénynevek gyakran őriznek régi, mára szinte elfelejtett jelentésű szavakat (pl. *cingár*, *cseplesz*, *gindár*, *kotu*, *ösztörű*, *pólé*, *séd*). A hagyományos, régies kifejezéseket tartalmazó névalakok használata a nyelv gazdagságának megőrzéséhez is hozzájárul.

Gór habszegfű (Jávorka 1924–25, Soó–Kárpáti 1968) „termetes habszegfű” helyett (*Silene bupleuroides*). A „gór” régi magyar szó, jelentése: „hosszú (lábú)” (vö. pl. górcső), a növény és – különösen – a virág megnyúlt alkatára utal.

Kónya zsálya (Jávorka 1924–25, Soó–Kárpáti 1968, Jávorka–Csapody 1975, Simon 2002) „bókoló zsálya” mellett/helyett (*Salvia nutans*).

Ebszőlőcsucor (Csathó–Balogh 2008, „ebszöllő csucor”: Jávorka 1924–25, „ebszőlő csucor”: Soó–Kárpáti 1968) „keserű csucor”, „kesernyész csucor” helyett (*Solanum dulcamara*). Ez a változat az „ebszöllő” régi, elterjedt népi nevet is őrzi.

3.11. A magyarított nevek kerülése

Az átírással keletkezett idegen növényneveket néhány esetben kiváltani javasoljuk. Az ilyen magyarított nevek a hazai névhasználók előtt általában nem rendelkeznek jelentéssel, így pl. nehezebben is jegyezhetőek meg. Az ilyen kifejezések kikopására nagyszámú korábbi példa hozható fel, pl. „sziléné” helyett ma habszegfű (*Silene*), „jurinea” helyett hangyabogáncs (*Jurinea*), „skopolia” helyett farkasbogyó (*Scopolia*).

Kandicshínár (Csathó–Balogh 2008, társnévként: Király 2009) „aldrovanda”, „vízikerék” helyett (*Aldrovanda vesiculosa*).

Kerti ökörnyelv (Csathó et al. 2012, társnévként: Wagner 1903, Jávorka 1924–25) „borágó”, „kerti borágó” mellett/helyett (*Borago officinalis*) (vö. Vörös 2001).

Vasvessző (Csathó et al. 2011) „tamariska” helyett/mellett (*Tamarix*). Jó hangzású, találó, népi eredetű név.

Csavarhínár (Priszter 1998) „vallisznéria” helyett (*Vallisneria*).

3.12. A szakma által az élőszóban használt nevezéktan eltérései

Néhány esetben a szakma az élőszóban nem az adott fajnál a határozókban szereplő magyar nevet használja, erre a jelenségre érdemes odafigyelni, a nevezéktani javaslatoknál is figyelembe venni.

Amerikai kőris (Jávorka–Csapody 1958, Bartha 1999, Király 2009) „vörös kőris” helyett (*Fraxinus pennsylvanica*). A határozókban, kézikönyvekben korábban szinte kizárólagosan a „vörös kőris” név szerepelt, a botanikusok ennek ellenére élőszóban általánosan a faj tájidegen létét, özönnövény-voltát jól kifejező „amerikai kőris” nevet használják.

Mogyorós lednek (Jávorka 1924–25, Soó–Kárpáti 1968, Priszter 1998) „gumós lednek” helyett (*Lathyrus tuberosus*). Az elterjedt „mogyorós lednek” név a faj népi nevére („mogyoróvirág”, „mogyorófű”, „földimogyoró”) is utal.

3.13. Az új rendszertani eredmények okozta változások

A növényrendszertanban ma is komoly változások történnek, főleg a molekuláris biológia és a genetika eredményei miatt. A módosítások gyakran érintik a nemzetség-szintű besorolást is, főleg ezekkel a változásokkal a magyar nevezéktannak is érdemes lépést tartania. Ez több esetben valószínűleg lassú folyamatot fog jelenteni. E nevezéktani változtatásoknak számos ellenzője akad, szerintünk azonban e szükségszerű folyamatok elmaradása előbb-utóbb már a magyar névhasználatot is akadályozhatná, hiszen a magyar nemzetségnevek egyre több helyen nem lennének megfeleltethetők a tudományos nevekben szereplő genusnevekkel.

Agárkosbor (Csathó et al. 2011) tágabban vett „kosbor” helyett, „vitézvirág”, „sisakoskosbor” és „csuklyáskosbor” helyett (*Anacamptis*). Az új rendszertani felosztással előállt tágabban értelmezett *Anacamptis* nemzetség magyar megnevezésére több próbálkozás is született az elmúlt években. Mi az „agárkosbor” fajnév nemzetségnévként való használatára tettünk javaslatot. Mellette szól, hogy egy rövid, használható, ráadásul hagyományos alak (vö. még pl. „agármony”, „agárfű” alakok), amelynél a szükséges egybeírás sem zavaró. Így pl. mocsári agárkosbor („mocsári kosbor” mellett) (*Anacamptis palustris* subsp. *palustris*).

Vérontó pimpó (Wagner 1903, Csathó et al. 2011, társnévként: Priszter 1998) „vérontófű” mellett, „vérontófű pimpó” helyett (*Potentilla erecta*). A növény mai rendszertani besorolását – a pimpó (*Potentilla*) nemzetségbe való sorolását – inkább kifejező név.

Francia lucerna (Király 2009, Csathó et al. 2009) „francia lepkeszeg” helyett (*Medicago monspeliaca*). A növényt a lepkeszeg (*Trigonella*) nemzetségből a lucerna (*Medicago*) nemzetségbe sorolták át.

Réti gerebcsin (Soó–Máthé 1938, Csathó et al. 2012, társnévként: Király 2009) „réti ősziróza” mellett, „pettyegetett gerebcsin”, „pettyegetett ősziróza” helyett (*Galatella punctata*). Ha a korábbi *Aster* nemzetség felosztását elfogadjuk, úgy az előálló *Galatella* nemzetségre érdemes visszahozni a régi népi „gerebcsin” kifejezést. A népi név („gerepcsin”, „terepcsin” alakokban) főleg a Hortobágy környékéről ismert, a tágabban vett *Aster* nemzetség fajaira volt használatos (Hosszú 1988).

Búbos bajuszfü (Wagner 1903, Csathó et al. 2011, „búbos Bajuszfü”: Diószegei–Fazekas 1807) „bajuszpázsit” mellett/helyett, „búbos bajuszpázsit” helyett (*Crypsis aculeata*). A növény mai rendszertani besorolásának megfelelő, találó, egyedibb név.

3.14. A hasonlóságuk miatt téveszthető nevek kerülése

A túlságosan hasonló hangzású, ezért akár téveszthető, összekeverhető növénynevek használatát érdemes elkerülni.

Henye füzény (Csathó et al. 2009) „apró füzény” helyett (*Lythrum tribracteatum*). Találóbbr név, amely kevésbé téveszthető a hasonló és gyakran együtt előforduló alacsony füzény (*Lythrum hyssopifolium*) magyar nevével.

3.15. A „töltelék-nemzetségnevek” kerülése

A tudományos nevezéktanból származó kettős nevezéktant leggyakrabban követik a magyar szaknyelvi növénynevek is. Néhány esetben azonban ez a megfeleltetés erőltetetté válhat, ilyen pl. a fajt magába foglaló nemzetség nevének az egyéb megközelítésből származó névhez való mesterkéltné hozzáoldása („töltelék-nemzetségnevek”).

Csabaíre (Priszter 1998, Simon 2002, Király 2009) „csabaíre-vérfű” helyett (*Sanguisorba minor*).

Varjútövis (Jávorka 1924–25, Soó–Kárpáti 1968, Priszter 1998, Simon 2002) „varjútövis-benge” helyett (*Rhamnus catharticus*).

3.16. A „töltelék-fajjelzők” kerülése

Bizonyos esetben, különösen ha az adott nemzetségnek – legalábbis Kárpát-medencei szinten – nincs más faja („monotipikus”), a faji jelzők alkalmazása is – a név hosszának jelentős megnövelésével – akadályozhatja a magyar névhasználatot (pl. „őzsaláta” helyett „sárgászöld őzsaláta”, „nyílfű” helyett „nyilaslevelű nyílfű”, „nád” helyett „közönséges nád” vagy „fedő nád”, „paradicsom” helyett „termesztett paradicsom”, „kukorica” helyett „tengeri kukorica”). E szempont mérlegelésekor érdemes szem előtt tartani a kiforrott madár- és halneveinket. Pl. fülemüle és nagy fülemüle, hantmadár és déli hantmadár, keresztcsőrű és szalagos keresztcsőrű fajnevek együttes megléte (Hadarics–Zalai 2008), illetve a halak esetében: márna és Petényi-márna, törpeharcsa és fekete törpeharcsa stb. megnevezések (Harka–Sallai 2004).

Gyertyán (Priszter 1998) „közönséges gyertyán” helyett (*Carpinus betulus*). A másik hazai faj, a keleti gyertyán (*Carpinus orientalis*) ritkasága miatt a név nem félrevezető.

Gyalogakác (Priszter 1998; Simon 2002) „cserjés gyalogakác” helyett (*Amorpha fruticosa*). A tükörfordított faji jelző használata erőltetett, a többi *Amorpha*-faj hazánkban nem fordul elő, és egyébként azok is cserjék vagy fél-cserjék.

E kérdésben Balogh Lajos szerzőtárs véleménye a kezdetektől köztes álláspontot képvisel a szerzői közösségünk eddigi közleményeiben javasolt, illetve az *Új magyar fűvészkönyv* (Király 2009) gyakorlata között. Eszerint a fenti szempont által érintett fajok körében érdemes mindkét, a faji jelzős és a rövid növénynévalakot is egymás mellett és nem helyett, egyenrangúként megadni, illetve párhuzamosan szerepeltetni határozó, illetve kézikönyveinkben.

3.17. Az erőltetettnek ható egybeírás kerülése

Érdemes kiváltani azokat a növényneveket, amelyeknél az egybeírás erőltetettnek hat. Az ilyen nevek leginkább a rendszertani helyzet (külön nemzetségbe sorolás) jelzésének szándékával keletkeztek. Ezek az alakok nem mellesleg könnyen helyesírási hibák forrásává is válhatnak.

Afrikai szegecsfű (Priszter 1998) „afrikairepcseny” helyett (*Malcolmia africana*).

3.18. Az egyedibb nevek támogatása

Választási lehetőség esetén inkább az egyedibb, ízesebb neveket érdemes támogatni. A szaknyelvi növénynevekben gyakran előforduló, hosszú és a népi névadástól is idegen „közönséges” faji jelző bizonyos esetekben való helyettesítése a hazai nevezéktan túlzott egyveretőségének elkerülése miatt is előnyös.

Patikapárlófű (Csathó et al. 2009, társnévként: Csapody–Priszter 1966, Rácz 2010, „patika párlófű”: Jávorka–Csapody 1958) „közönséges párlófű” mellett/helyett (*Agrimonia eupatoria*). Rövidebb és sokkal egyedibb, a növény gyógyhatására is utaló faji jelző.

Lándzsás aszat (Jávorka 1924–25, Jávorka 1962, Jávorka–Csapody 1975, Csathó–Balogh 2008) „közönséges aszat” helyett (*Cirsium vulgare*). A faj esetében a ma érvényes tudományos név tükörfordításával előállt „közönséges” jelző a nála „közönségesebb” mezei aszat (*Cirsium arvense*) miatt sem szerencsés. A megfelelőbb magyar név kiválasztásához esetenként – miként itt is – segítséget adhat a faj egy-egy korábban használatos tudományos neve, illetve az annak fordításából származó korábbi magyar társnév is (itt pl. syn. *Cirsium lanceolatum*).

Ezüstaszott (Soó–Kárpáti 1968, Jávorka–Csapody 1975) „ezüstvirág” helyett/mellett (*Paronychia cephalotes*).

3.19. A növénynevekben szereplő helynevek vizsgálata

Néha a növénynevekben szereplő helynevek névváltozatait is mérlegelni kell.

Bánsági bazsarózsa (Priszter 1998, Bagi 2008, Király 2009) „bánáti bazsarózsa” mellett/helyett (*Paeonia banatica*). A faji jelzöt adó helynév magyarosabb alakja: „Bánság”.

3.20. Az elterjedtebb hangalakok támogatása

Néhány esetben több hangalak párhuzamosan jelen van a nyelvben, ez hozzájárul a nyelv gazdagságához, a szaknyelvi nevezéktanban azonban ilyenkor az elterjedtebb alakot célszerű támogatni.

Zeller (Jávorka–Csapody 1975, Priszter 1998, Bagi 2008) „celler” helyett (*Apium*).

4. A honlap

A névjavaslatok széles körben való naprakész hozzáférhetőségének biztosítására 2008 februárjában egy honlapot indítottunk. A www.novenynev.hu több mint öt éve folyamatosan elérhető a világhálón.

A honlap megjelenítése jelenleg a következő szerkezetet követi. A „Növénynév.hu” cím alatt a honlap mottója olvasható: „A magyar növénynevek honlapja”. Egy rövid bevezető rész után az oldal legfontosabb része, a növénynévjavaslatokat összefoglaló táblázat következik. A táblázat első oszlopában a fajok tudományos neve, majd a következőben az általunk javasolt magyar név szerepel. Ezután az egyéb, a szakirodalomban többé-kevésbé rendszeresen előforduló névváltozatokat tüntettük fel. A következő oszlopban a javasolt magyar név forrása szerepel. A hivatkozások – természetesen – nem törekedhetnek teljességre. Az itt szereplő források az adott névváltozatot nemcsak társnévként említik meg, hanem első helyen hozzák (a kivételeknél ezt külön jelezzük). Végül minden javaslatnál egy rövid indoklás is olvasható. A táblázat jelenleg 187 névcikket tartalmaz. A névjavaslatok táblázatát a hivatkozott irodalom követi. Az irodalomjegyzékből a saját munkáink (Csathó 2006, Csathó–Balogh 2008, Csathó et al. 2009, Csathó et al. 2011, Bagi–Csathó 2012, Csathó et al. 2012) egy-egy lapkapocs (link) segítségével pdf-állományként meg is nyithatók. A köszönetnyilvánítás után a honlap szerkesztőinek neve és elérhetősége szerepel, végül az oldal utolsó frissítésének dátumát is feltüntettük.

A honlapot a továbbiakban is szeretnénk folyamatosan fejleszteni. Terveink között szerepel, hogy a javaslatok mellett egyéb, a kérdéskörrel kapcsolatos híradásokat is közöljünk, valamint a témában megjelent fontosabb közlemények bibliográfiáját és a hazai flóra teljességre törekvő névjegyzékét is szeretnénk elérhetővé tenni.⁵⁶

5. Összefoglalás

A www.novenynev.hu honlap 2008 februárjában indult, immár több mint öt éve folyamatosan elérhető a világhálón. Kezdeményezésünk célja, hogy a magyar

⁵⁶ Ahogy a honlapon is szerepel: minden véleményt, javaslatot szívesen fogadunk. Villámlevél-címünk: novenynev@novenynev.hu.

növénynevezéktan témájában naprakész híreket, javaslatokat tegyünk ily módon széles körben hozzáférhetővé. Kiemelkedő feladatunknak érezzük az egyes növényfajok szaknyelvben használt neveinek áttekintését, szükség esetén felülvizsgálatát. A különböző szempontok együttes mérlegelése után közzétett névjavaslatok a terminológiai sztenderdizációt is szolgálhatják. Az előnyösebbnek ítélt névalakok elsősorban a korábbi szakirodalomból származnak, annak alapos átvizsgálása során kerültek újra elő, de néhány nehézkes nevezéktani eset megoldási lehetőségét önálló szóalkotásban véltük megtalálni. A névjavaslatok jól áttekinthető táblázatos formában jelennek meg, mindegyiknél egy-egy rövid indoklás is olvasható. Munkánk során különös figyelmet fordítunk az egyes, a magyar nevezéktan szempontjából ellentmondásos fajok, csoportok neveire. Hangsúlyt fektetünk az újabb rendszertani eredmények okozta jelentős változásokra is (pl. más nemzetségbe való átsorolás). További terveink között szerepel, hogy a javaslatok mellett egyéb, a témával kapcsolatos híradásokat is közöljünk, valamint a hazai flóra teljességre törekvő névjegyzékét is elérhetővé tervezzük tenni a honlapon.

Irodalom

- Bagi István 2008: *Zárwatermő növények adattára*. Szeged: Juhász Nyomda.
- Bagi István – Csathó András István 2012: *Egy kézirat margójára: Timár Lajos – Népi-es növénynevek a Tiszamentéről*. Szeged – Battonya. Kézirat.
- Bartha Dénes 1999: *Magyarország fa- és cserjefajai*. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- Csapody Vera – Priszter Szaniszló 1966: *Magyar növénynevek szótára*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Csathó András István 2006: *Néhány növénynév-javaslat*. Szeged – Battonya. Kézirat.
- Csathó András István – Balogh Lajos 2008: *Néhány magyar növénynév-javaslat (A 200 éves Magyar Fűvész Könyv emlékére)*. *Kitaibelia* 13/1: 154.
- Csathó András István – Balogh Lajos – Bagi István 2009: *Javaslatok a Kárpát-medencei hajtásos növények magyar nevezéktanához*. In: *VI. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium*. 2009. november 12–13. Előadaskötet. Budapest: Magyar Biológiai Társaság. 209–222.
- Csathó András István – Balogh Lajos – Bagi István 2011: *Javaslatok a Kárpát-medencei hajtásos növények magyar nevezéktanához II*. In: *VII. Kárpát-medencei Biológiai Szimpózium*. 2011. október 13–14. Előadaskötet. Budapest: Magyar Biológiai Társaság. 115–122.
- Csathó András István – Balogh Lajos – Bagi István 2012: *Növénynév.hu*. *Kitaibelia* 17/1: 86.
- Diószegi Sámuel – Fazekas Mihály 1807: *Magyar fűvész könyv*. Melly a' két magyar hazábann találtatható növényeknek megismerésére vezet, a' Linné alkotmánya szerint. Debreczen: Csáthy György.

- Hadarics Tibor – Zalai Tamás (szerk.) 2008: *Magyarország madarainak névjegyzéke. Nomenclator avium Hungariae*. Budapest: Magyar Madártani és Természetvédelmi Egyesület.
- Harka Ákos – Sallai Zoltán 2004: *Magyarország halfaunája*. Képes határozó és elterjedési tájékoztató. Szarvas: Nimfea Természetvédelmi Egyesület.
- Hazslinszky Frigyes 1872: *Magyarhon edényes növényeinek fűvészeti kézikönyve*. Pest: Athenaeum.
- Hosszú Ferenc (szerk.) 1988: *Új magyar tájszótár*. Második kötet. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Jávorka Sándor 1924–25: *Magyar Flóra*. (Flora Hungarica). Magyarország virágos és edényes virágtalan növényeinek meghatározó kézikönyve. Budapest: Studium.
- Jávorka Sándor 1962: *Növényhatározó*. II. kötet. 3. kiadás. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Jávorka Sándor – Csapody Vera 1958: *Erdő mező virágai*. A magyar flóra színes kis atlasza. Harmadik, bővített kiadás. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Jávorka Sándor – Csapody Vera 1975: *Iconographia florae partis austro-orientalis Europae Centralis*. Közép-Európa délkeleti részének flórája képekben. Budapest: Akadémiai Kiadó.
- Király Gergely (szerk.) 2009: *Új magyar fűvészkönyv*. Magyarország hajtásos növényei. Határozókulcsok. Jósavfő: Aggteleki Nemzeti Park Igazgatóság.
- Priszter Szaniszló 1998: *Növényneveink*. A magyar és a tudományos növénynevek szótára. Budapest: Mezőgazda Kiadó.
- Rab János 1995: Növényneveink története. In: Járainé Komlódi Magda (szerk.): *Pannon Enciklopédia. Magyarország növényvilága*. Budapest: Dunakanyar 2000.
- Rácz János 2010: *Növénynevek enciklopédiája*. Az elnevezések eredete, a növények kultúrtörténete és élettani hatása. Budapest: Tinta Könyvkiadó.
- Simon Tibor 2002: *A magyarországi edényes flóra határozója*. Harasztok – virágos növények. 5. kiadás. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Soó Rezső – Kárpáti Zoltán 1968: *Növényhatározó II*. Budapest: Tankönyvkiadó.
- Soó Rezső – Máthé Imre 1938: *A Tiszántúl flórája*. Magyar Flóraművek 2. Debrecen.
- Ujvárosi Miklós 1957: *Gyomnövények, gyomirtás*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Ujvárosi Miklós 1973: *Gyomnövények*. Budapest: Mezőgazdasági Kiadó.
- Vörös Éva 2001: A borágó (*Borago officinalis*) elnevezései a magyar nyelvben. *Magyar Nyelvjárások* 39: 127–133.
- Wagner János 1903: *Magyarország virágos növényei*. Budapest: K. M. Természettudományi Társulat.